

GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE ODLIKE CRNOGORSKOG POLIMLJA

Marijan Premović

Geographically speaking, the main characteristics of the relief of this area are the complex geological composition, the Lim valley with its tectonic predispositions, smaller valleys of its confluents, mountains to which they gravitate and morphological shapes of different size and characteristics. The Montenegrin municipalities whose territories belong to the Lim Basin are Gusinje, Plav, Andrijevica, Berane, Petnjica and Bijelo Polje. Favourable geographical position, relief, dense hydrographic network have always provided good living conditions for people, so it is natural that this area was populated very early in the history.

Oblast Polimlje geografski se dijeli na: Gornje, Srednje i Donje. Geografi smatraju da se Gornje Polimlje prostire od Gusinja do Berana, Srednje Polimlje od Bijelog Polja do Prijepolja, a Donje Polimlje od Prijepolja do ušća Lima u Drinu. Međutim, oblast predstavlja geografsku cjelinu, koja obuhvata sliv Lima na teritoriji današnje Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine.¹

---

¹ M. Lutovac, „Dolina Lima – geografski značaj i privredno-geografske promene“, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, sv. XLI – br. 1, Beograd 1961, 33–34; R. Dragović, *Polimlje: priroda, turizam, održivi razvoj*, Beograd 2004, 23–24.

Naziv „Polimlje“ prvi put je zabilježen 1444. godine u povelji kralja Alfonsa V prilikom popisa gradova hercega Stefana Kosače (*Creseuaz Opolimi*; grad Kreševac – Hrsovac). Drugi pisani podatak koji se odnosi na Polimlje zabilježen je 1449. godine u jednom dubrovačkom izvoru, tu se pominje grad Severin u Polimlju (*Seuerino in Polimie*). U srednjovjekovnim pisanim izvorima Polimlje se izgleda odnosilo samo na kraj oko Donjeg Polimlja, ispod Dabra.² U sumarnom popisu sandžaka Bosna iz 1468/69. godine za seoska naselja Marsova, Gorna Obrveno i Gorna Kostil navodi se da pripadaju nahiji Polimlju. Priređivač ovog deftera A. Aličić smatra da se središte nahije Polimlje nalazilo na prostoru današnjeg Rudog.³ U poimeničnom popisu Hercegovine iz 1475/77. godine zabilježeno je da nahije Mileševa, Ljuboviđa i Kukanj pripadaju Polimlju. Tako se od druge polovine XV vijeka ime Polimlje proširilo na čitavo Donje i Srednje Polimlje (prijeboski, prijepoljski i bjelopoljski kraj).⁴

Dolina Lima pruža se od Gusinja, ispod Prokletija, sve do ušća Lima u Drinu kod Međeđe, dugačka je oko 220 kilometara. Gornje Polimlje obuhvata sliv gornjeg toka rijeke Lim i planine koje ga okružuju: Bjelasica (2139 m) i Visitor (2211 m) sa zapadne, Prokletije (2694 m) sa južne, Mokra gora i Cmiljevica (1984 m) sa istočne strane. Srednje Polimlje pruža se meridijanskim pravcem zahvatajući srednji dio doline Lima i planine koje ga okružuju: Bjelasica (2137 m) i Lisa (1509 m) sa lijeve strane, Ozren (1641 m), Jadovik (1734 m) i Zlatar (1627 m) sa desne strane, zatim tu su i kraške visoravni

---

² M. Dinić, „Zemlje hercega Svetoga Save“, *Srpske zemlje u srednjem veku*, Beograd 1978, 241–242, 250.

³ A. S. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, Mostar 2008, 209, 221, nap. 3061.

⁴ A. S. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985, 31, 40, 50.

Bihora i Korita. U prirodno-geografskim granicama Gornje Polimlje zahvata površinu od 1.302 km², a Srednje Polimlje 2.120,6 km².⁵

Glavne karakteristike reljefa ove oblasti čine složena geološka građa, tektonski predisponirana dolina Lima, manje doline koje se sa njima spajaju, planine koje gravitiraju i morfološki oblici različite veličine i karakteristika. Teren je izgrađen od vrlo složenih slojeva u petrografskom (facijalnom) smislu. To su slojevi krečnjaka, laporaca, rožnaca, škriljaca, tufova, pješčara, konglomerata, breča, eruptivnih i nekih drugih stijena. Ovi slojevi u osnovi pripadaju paleozoiku i trijasu, a najviše su zastupljene stijene iz takozvane dijabaz-rožnačke formacije. To su u osnovi vodonopropusne i lako raspadljive stijene. Fluvijalna erozija imala je presudnu ulogu u formiranju kompozitne doline Lima. Lim je usjekao korito, najprije, u rastresitom materijalu, šljunku i pijesku, a kasnije u kraškim terenima. Na reljef u dolini Lima uticali su tektonski pokreti na koje ukazuju mineralni izvori kod Bijelog Polja i terme kod Priboja. U reljefu Polimlja posebno se ističu kraške visoravni i površi, čija je evolucija zavisna od položaja i vremena spuštanja hidrografskih zona, što dokazuju brojni izvori, vrela, vrtače i pećine, koji su poređani na različitim visinama. Najveća visoravan je Pešterska, a značajnije kraške površi su: Krčevsko-pešterska, Jabučko-babinska i Komaranska. Najplodnije vrste tla su crnica i smonica, zastupljene u kotlinama i dolinskim stranama Lima i njegovih pritoka.⁶

---

⁵ M. Lutovac, *Dolina Lima – geografski značaj i privredno-geografske promene*, 33–36; R. Dragović, *Polimlje: priroda, turizam, održivi razvoj*, 6–7, 16, 23–25, 32–36.

⁶ M. Lješević, „Prirodni potencijali kao uslov društveno-ekonomskog i demografskog razvoja opštine Priboj“, *Stanovništvo opštine Priboj*, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 1998, 12–26; V. Rudić, *Etnodemografski procesi u Bjelopoljskom kraju*, Podgorica 2003, 11–17; R. Dragović, *Polimlje: priroda, turizam, održivi razvoj*, 23–27, 31–36.

Na ovom prostoru izdvajaju se dvije veće morfološke cjeline: kompozitna dolina Lima i brdsko-planinsko zaleđe. Gornje Polimlje čine: Plavsko-gusinjska kotlina, Polimlje, klisura Sućeska, Andrijevačka, Trebačko-marsenička i Beranska kotlina i Tivranska klisura. Od doline Lješnice počinje Srednje Polimlja, koje obuhvata nekoliko proširenja i suženja: Bjelopoljsku kotlinu, Kumaničku klisuru, Brodarevsku kotlinu i Župsko-Ivanjsku kotlinu, zatim se tok Lima sužava i protiče kroz Prijepoljsko polje i klisuru.⁷

Plavsko gusinjska kotlina pruža se između južne i središnje grupe Prokletijskih planina na jugo-istoku; Visitorske grupe planina na zapadu i niskih kosa Visitora. Njenim centralnim dijelom protiču Ljuča i Lim, a u najnižem dijelu užeg područja kotline je Plavsko jezero na 906 m. n. v. Polimlje se prostire između Štita, Sjekirice i Piševa na istoku, klisure Sućeske na sjeveru, Visitora, Zeletina Previše i Jerinjine glave na zapadu i Plavsko gusinjskog basena na jugu u rejonu Glavica. Od planine Balj na istoku, Sućeske, Jerinjine glave i Previše na jugu, Malog krša, Trešnjevika, Lise, Rudog brda i Željevice na zapadu i Čeoče glave i Lukinog vira na sjeveru prostire se *Andrijevačka kotlina*. Ovaj prostor ima dva veća proširenja koja su izgradile rijeke Zlorečica i Kraštinica. U morfološkom pogledu Andrijevačka kotlina sastoji se od nekoliko manjih cjelina.⁸

Od ušća Komarnice do ušća Lješnice iza Tifranske klisure na sjeveru, rijeka Lim se probija kroz više tjesnaca i uskih kotlina od kojih je najveća *Beranska*, široka i duga dvadesetak kilometara. Taj prostor sa porečjem mnogobrojnih pritoka Lima ograničava neprekidni planinski vijenac visokih planina od Bjelasice (2.139 m) na zapadu, preko Komova (2.460 m), Crne

---

⁷ M. Lutovac, *Dolina Lima – geografski značaj i privredno-geografske promene*, 33–36; R. Dragović, *Polimlje: priroda, turizam, održivi razvoj*, 23–27, 31–36.

⁸ M. Knežević, *Plavsko-gusinjski region: uslovi za razvoj turizma*, Beograd 1979; R. Bakić, *Gornje Polimlje: priroda, stanovništvo i naselja*, Andrijeva – Nikšić 2005, 50–56.

gore (2.176 m) i Visitora (2.210 m) na jugu, Mokre planine (1.890 m), Cmiljevice (1.700 m) i Turjaka (1.489 m) na istoku. Beranska kotlina oivičena je stranama koje padaju dosta strmo u kotlinsko dno. Prostranost kotline iznosi oko 400 km². U ovako prirodno ograničenoj kotlini izdvaja se nekoliko krupnijih morfoloških cjelina: Beranska kotlina u užem smislu riječi, Polica, površi na planinskim stranama i vrhovi Bjelasice i Cmiljevice.⁹

Kotlina se pruža u pravcu sjeveroistok – jugozapad u dužini od 9 a u širini 3–5 km. Sredinom protiče Lim, dijeleći kotlinu na gotovo dva jednaka dijela – istočni, koju čini aluvijalna ravan uz desnu obalu, terase i zaobljena brda, među kojima se visinom ističu: Jasikovac, Dubica i Dapsićko brdo i zapadni struktuiran od šire aluvijalne ravni na lijevoj obali. Sa dna ove kotline se dižu tri krečnjačka brda: Bukovac, Glavica i Gradina. Naime, prva dva su zaravnjena tjemenu, dok treće ima oblik prizme. Na sjevernom obodu kotline uzdižu se manja uzvišenja: Beran krš, Jerinjin grad i Gradac iznad Budimlje. Na sjeveroistoku se prostire predio Polica, koja je to ime dobila zbog oblika i položaja u odnosu na Beransku kotlinu i dolinu Lješnice. Polica je vrlo valovita, njen reljef karakterišu uobljeni brežuljci blage padine između kojih se granaju dolinice različitih pravaca. Ovaj basen je raščlanjen rječnom erozijom u nekoliko manjih cjelina, od kojih su najrasprostranjenije: Dragosava, Mašte, Goražde i Donje Zagrađe.¹⁰

Iznad Beranske kotline i Police zapaža se krečnjačka površ koja je negdje manje, a gdje više iskidana vodotocima. Najrasprostranjeniji dio te površi je Krčevo – Pešter na kome su razvijeni kraški oblici. Na visini od 1.400–1.500 i 1.700–1.800 metara, na padinama Cmiljevice i Bjelasice, mogu se lako uočiti još dvije više površi koje su deformisane. Sa tih površi se dižu kupasti

---

⁹ M. Lutovac, *Ivangradaska (beranska) kotlina*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Posebna izdanja, knjiga CCXIX, Geografski institut, knjiga 11, Beograd 1957, 1–4.

¹⁰ *Isto*, 1–4; R. Bakić, *Gornje Polimlje: priroda, stanovništvo i naselja*, 56–57.

vrhovi ovih planina. Obod Beranske kotline raščlanile su mnogobrojne rječice i potoci koji teku prema Limu i centralnoj ravni.¹¹

Bjelopoljska kotlina je oivičena ograncima Pešterske visoravni sa istočne strane, Obrovom (1.006 m) sa jugoistoka, sa juga Bjelasicom (2.317 m) i sa sjevera i zapada vrhovima Lise (1.609 m), prema sjeveroistoku i jugozapadu otvorena je dolinom Lima, a na zapadu i sjeverozapadu dolinom Ljuboviđe. Kotlina je predisponirana tektonskim rasjedom pravcem sjever – jug. Na ovom prostoru izražene su dvije terase: prva na 575 m, druga na 620 m, a najniža nadmorska visina kotline iznosi 531 m. Bjelopoljska kotlina se pruža od sjeverozapada prema jugoistoku u dužini od 10 do 12 km a u širini oko 3 km.¹²

Kumanička klisura proteže se od ušća desne pritoke Bistrice u Lim do Brodareva u dužini od 11 km. Na ovom prostoru dolinske strane su vertikalne, a korito Lima je nepristupačno.¹³

U crnogorskom Polimlju nalazi se gusta hidrografska mreža, koja je vezana za rijeku Lim.

Rijeka Lim je najveća pritoka Drine.¹⁴ Dolina Lima ima gusto razvijenu mrežu pritoka. Glavne crte reljefa Limskog sliva čine: planine, kotline i rječne doline. Na ovom prostoru Lim prima mnogobrojne pritoke, od kojih su najvažnije: Kraštnica, Zlorečica, Šekularska, Kaludarska, Dapsička, Lješnica, Bistrica, Ljuboviđa, Lješnica (bjelopoljska) i Bistrica (bjelopoljska). Od bjelopoljske Bistrice sliv Lima je razvijeniji na nižim i blažim planinskim stranama Lise, Kamene gore, Pobjenika, Giljeve,

---

¹¹ M. Lutovac, *Ivangradska (beranska) kotlina*, 1–3.

¹² V. Rudić, *Geografske karakteristike Bjelopoljskog kraja*, Bijelo Polje, Beograd 1987, 14–18; S. Kasalica, *Sjeverna Crna Gora: turističko-geografska studija*, Nikšić 1988, 62; V. Rudić, *Etnodemografski procesi u Bjelopoljskom kraju*, 5–17.

¹³ R. Dragović, *Polimlje: priroda, turizam, održivi razvoj*, 32–33.

¹⁴ Po narodnom predanju Lim se zvao „Zelena voda“, a Drina „Zelenika“ zbog zelene vode u gornjem i srednjem toku rijeke. D. J. Deroko, *Drina: geografsko-turistička monografija*, Novi Sad 1939, 7.

Ozrena, Jadovika i Zlatara. Gornje Polimlje ima gušću mrežu pritoka od Srednjeg i Donjeg.¹⁵

Naziv Lim ima predslovensko porijeklo.¹⁶ Bogastvo voda na ovom prostoru oduvijek je predstavljalo dragocjen resurs za život ljudskih zajednica. Bogata hidrografska mreža Lima omogućavala je u prošlosti kako eksternu dostupnost ovog područja tako i njegovu internu saobraćajnu povezanost. Rječne doline omogućavale su nastanak puteva, a dolinska proširenja pružala su uslove za razvoj naselja i poljoprivredne proizvodnje. Dolina Lima u srednjem vijeku bila je prekrivena mrežom puteva, koji su povezivali centralne i istočne djelove Balkanskog poluostrva sa srednjim dijelom jadranske obale.¹⁷

Zbog velikih padavina tokom jesenjih i prolječnih kiša dešavalo se da Lim nadođe i pričini veliku štetu. Tako je 1897. godine narastao vodostaj Lima i uništio čitave kuće iz temelja, zatim razrušio pola Prijepolja i uništio tadašnji most.¹⁸

U Polimlju klima je župska, umjerenokontinentalna, a u višim predjelima subalpska. Na ovom prostoru se dodiruju vazdušne mase Panonskog basena sa sjevera i maritimne vazdušne mase Jadranskog basena sa juga. Visoke planine (2000 m i više) uslovljavaju pojavu planinske klime. Na ovom prostoru proljeća su pro hladna, sa neujednačenom količinom padavina, ljeta topla, jeseni kišovite, a zime su hladne i obiluju sniježnim padavinama.¹⁹ Glasoviti turski putopisac Evlija Čelebija tokom

---

¹⁵ M. Lješević, *Prirodni potencijali kao uslov društveno-ekonomskog i demografskog razvoja opštine Priboj*, 12–26; V. Rudić, *Etnodemografski procesi u Bjelopoljskom kraju*, 21–26; R. Dragović, *Polimlje: priroda, turizam, održivi razvoj*, 45–47.

¹⁶ *Istorija srpskog naroda I*, Beograd 1981, 131 (P. Ivić).

¹⁷ M. Lutovac, „Berane“, *Glasnik geografskog društva*, sv. 13, Beograd 1927, 195; R. Bakić, *Gornje Polimlje: priroda, stanovništvo i naselja*, 117–129.

¹⁸ P. Mrkonjić, „Srednje Polimlje i Potarje u Novopazarskom sandžaku“, *Naselja srpskih zemalja I*, Beograd 1902, 240.

¹⁹ R. Dragović, *Polimlje: priroda, turizam, održivi razvoj*, 37–38.

---

svoga putovanja (1662. i 1664. godine) istakao je nekoliko puta da je klima u Polimlju dosta prijatna (Prijepolje, Rudo).²⁰

Prostrane slivove Lima karakterisao je u prošlosti izuzetno bogat i raznovrstan šumski prekrivač. U našim srednjovjekovnim izvorima razlikovalo se nekoliko vrsta šumskog prekrivača: gaj, lug, šuma, gora i gvozd. Rječne doline činile su pogodno tlo za stvaranje ljudskih naselja i privrednih površina (oranica, vinograda, livada itd.). Šumska vegetacija uticala je na atmosferske padavine, na vodotoke, na eroziju zemljišta i klimu čitavog područja, tako da je šuma predstavljala važan resurs u životu srednjovjekovnog čovjeka.

U srednjem vijeku ova oblast bila je bogata šumama. Dok je šumski prekrivač bio gušći, a uticaj čovjeka slabiji, oblast je bila veoma bogata životinjskim svijetom. Raščlanjenost reljefa, povoljne klimatsko-hidrološke prilike i šumski prekrivač omogućavali su da divljač bude mnogobrojna i raznovrsna: bilo je dosta srna, divokoza, medvjeda, divljih svinja, zečeva, jelena, dabrova itd. Topografski nazivi Turija i Turjak upućuju na to da je ovdje u daljoj prošlosti živjelo divlje goveče - tur. Da je živjela mnogobrojna raznovrsna divljač upućuju neka imena mjesta: Meča Ravan, Svinja Ravan itd.

Prikaz geografskih odlika crnogorskog Polimlja, pokazuje da je stanovništvo imalo za život kroz istoriju na raspolaganju jako povoljne prirodne uslove: povoljan reljef, zaklonjenost od jačih vjetrova, mnoštvo strana prisojnog položaja, povoljno zemljište, gustu hidrografsku mrežu, rudno bogastvo, šumovitost, obilje vlage, prostrane planinske pašnjake, dobru povezanost puteva, kao i osobena vazдушna strujanja i čist vazduh. Sve te odlike ovog područja pružale su njegovom stanovništvu povoljne uslove za život, tako da je i prirodno što je oblast Gornjeg i Srednjeg Polimlja vrlo rano bila naseljena.

---

²⁰ Evlija Čelebija, *Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama II*, prevod Hazim Šabanović, Sarajevo 1957, 158, 153, 167.